

Jos Swanenberg

Brabantse etnozoologische termen in semantisch perspectief*

Abstract

Lexical variation in the field of folk naming of a number of birds is the subject-matter of this article. It concerns in particular the heteronymy in the dialects of the center of the southern Dutch language area, the various dialects of Brabant, with additional excursions into the dialects of Flanders and Limburg. The etymology of the dialect words will be accounted for, so that the morphological processes and the denomination motives of the folk names will become evident.

1. Inleiding

Lexicale variatie is één van de meest intrigerende aspecten van taal. Vooral in dialecten is het opmerkelijk hoeveel verschillende woorden er voor één begrip in omloop kunnen zijn. In een lijvige materiaalverzameling zoals die aan de basis ligt van de regionale woordenboeken die het Zuid-Nederlandse taalgebied bestrijken (het Woordenboek van de Brabantse Dialecten (WBD), het Woordenboek van de Limburgse Dialecten (WLD) en het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten (WVD)), wordt in feite lexicale variatie gedocumenteerd.

Een artikel in de regionale woordenboeken is dus eigenlijk een reeks van heteroniemen en laat de verscheidenheid aan verschillende woorden voor hetzelfde begrip in een dialectgebied zien. In de onderhavige tekst zullen dialectwoorden uit het Brabantse dialectgebied (de provincies Noord-Brabant, Vlaams Brabant en Antwerpen) centraal staan, maar zullen ook Limburgse en Vlaamse dialectwoorden sporadisch aan de orde komen.

* Voor de bronnen van het materiaal verwijs ik naar de betreffende afleveringen van WVD, WBD en WLD. Aflevering 1, *Vogels*, van deel III, *de Algemene Woordenschat*, van het WVD verscheen in 1996 en de betreffende afleveringen van het WBD en het WLD zullen waarschijnlijk in 2001 verschijnen. Voorts verwijs ik naar Belemans, Kruijssen en Van Keymeulen (1998) voor een gedetailleerde beschrijving van de gebiedsindeling van het Zuid-Nederlandse taalgebied.

In deze bijdrage worden de Brabantse dialectwoorden voor een achttal vogelsoorten behandeld. Het betreft de vink, de keep, de sijs, de barmsijs, de kneu, de frater, de groenling en de geelgors. Vooral de vink, de sijs en de barmsijs zijn favoriete kooivogels, die vroeger bij wedstrijden ingezet werden. Het vangen van wilde vogels was vooral een bijverdienste in de jaren '10 tot '70 van de twintigste eeuw en belangrijke centra van de vogelvangst waren Tilburg en Turnhout. De meeste vogels werden doorverkocht aan buurtbewoners, maar in Noord-Brabant verdwenen er ook veel naar België (Caspers et al. 1996: 179). Vanwege dit sociocultureel belang, maar ook doordat de mens in algemenere zin in de pre-technologische samenleving nog veel dichter bij de natuur stond, zijn vogelnamen een intrigerend deel van de dialectwoordschat.

De trefwoorden worden hieronder in de traditie van genoemde woordenboeken vernederlandst. Dat betekent dat wordt afgezien van de notering van regelmatige vorm- of klankvariatie, zoals *sijske* naast *sijsje* of *schriever* naast *schrijver*.

In de slotparagraaf worden de factoren die samenhangen met lexicale variatie aan de orde gesteld en worden enkele semantische aspecten uiteengezet, zoals de verhouding tussen morfologisch complexe termen en de bijbehorende simplexen.

2.1. De vink

De officiële naam *vink* is in de Brabantse dialecten de meest frequente naam voor de vink (*Fringilla coelebs*), gevolgd door *botvink*, een verwijzing naar de bloemknoppen van fruitbomen, die op het menu staan van de vink, waardoor hij schade kan aanrichten aan de oogst. *Boekvink*, een variant van *beukvink*, kan verwijzen naar het eten van beukenootjes, zoals Suolahti aanneemt voor het Duitse *Buchfink* (1909: 110). De opmerking van Goemans, dat *boekvink* een “fonetische verwarring” zou zijn van *botvink* (1936: 110), is niet houdbaar. *Boekvink* komt in de dialecten van het Land van Cuijk, het Hageland en het Geteland voor; er zijn 48 opgaven. Met *vink*, *botvink* en *boekvink* zijn de drie voornaamste termen behandeld. De overige vinkbenamingen werden door vier of minder informanten opgegeven. *Botterik* (alleen voor Herentals gegeven) is een afleiding die onder invloed van de bestaande persoonsaanduiding zal zijn ontstaan (een *botterik* is volgens Van Dale een “domoor, stommerik, ongemanierd persoon”). Het is niet ongebruikelijk om (vooral mannelijke) vogelnamen met *-erik* te suffigeren: *ganzerik* (Algemeen Nederlands voor het mannetje van de gans), *schrijverik* (bij Elemans in het dialect van Huisseling voor

de geelgors (1958: 212)) en *malderik* (voor de mannelijke merel in het dialect van Herpen).

Andere samenstellingen met *vink* verwijzen ook naar fruit (*appelvink* in Nieuwmoer, *kersvink* in Huisseling en Grave), waarbij de eerste naam niet berust op een vergissing met de appelvink (*Coccothraustes coccothraustes*), want de appelvink wordt juist *botvink* genoemd in hetzelfde gebied (noorden van de Antwerpse Kempen)¹. In het land van Cuijk is *boekendvink* een volksnaam voor de vink, die verwijst naar de voorkeur voor de zaden van boekweit. De naam *bosvink* kan iets specifiek van betekenis zijn volgens Cornelissen (1936-8): op blz. 109 is een bosvink “de gewone vink”, op blz. 238 (in de Nalezing) is het echter een “variëteit, schooner en zangeriger dan de gewone vink”. Bij de drie overige attestaties uit vragenlijstmateriaal (Halsteren, Asten en Someren) werd niet gerept over betekenisdifferentiatie, dus zal daar de gewone vink bedoeld zijn. De benaming *suskewiet*, die in de Antwerpse Kempen voorkomt en in Helmond, is een nabootsing van het karakteristieke laatste deel van de zang van de vink². Het gaat dan wel om in Nederland en België broedende vinken die ook hier overwinteren (zogenaamde standvogels), niet om op trek zijnde vinken die een andere zang hebben, maar voor het overige niet van de standvogels te onderscheiden zijn. In de benoeming kan dat onderscheid uitgedrukt worden door de termen *inlandse vink* en *meivink* voor de standvogels versus *trekvink*, *waalvink* en *waalse vink* voor de trekvogels. Het voedsel van de vink en zijn typische zang zijn de voornaamste motieven bij de benoeming van de vink.

Amourette, dat als Maastrichtse vinkbenaming is opgegeven, lijkt uit het Frans te komen en betekent dan niet alleen “buitenechtelijke liefdesbetrekking”, maar is ook een botanische term, “trilgras (*briza*)”. Het zou echter ook een volksetymologische vorm kunnen zijn die verband houdt met Angelsaksisch *amore* dat Swainson (1886: 69) noemt met de betekenis “klein vogeltje” (waarschijnlijk is er een verband met het Oud-Hoogduitse *amaro*, “emerkoren, tweekorrelige tarwe” (Kluge 1975: 19)) en dat aan de basis ligt van gorsbenamingen in het Duits, *Ammer*, en in Engelse dialecten, *(h)ammer*.

¹ De appelvink heet in een deel van de Kempen *botvink* (“In ‘t W. der Kemp. verstaat men daardoor niet de gewone vink, *Fringilla coelebs*, maar wel de Kernvink, eene soort die veel grooter is en in ‘t Lat. *Coccothraustes vulgaris* genaamd wordt. Deze vogel heet rond Antwerpen *appelvink*.”(Cornelissen en Vervliet 1906: 1610)). In Nieuwmoer in het noordwesten van de Kempen wordt de gewone vink *appelvink* genoemd (vgl. De Bo s.v. *appelvink*: “In veel streken de naam van de Slagvink, *fringilla coelebs*, fr. *pinson commun*. -Te Brugge is het een vogel nog zoo groot als eene slagvink, zonder zang, met een korten dikken snavel, *coccothraustes vulgaris*, fr. *gros-bec commun*.” (1873: 50)).

² Cornelissen (1936: 82) heeft *suskewiet* niet als vink-benaming opgenomen maar als “verdietsing” van de slag van de vink.

2.2. De keep

Als tweede worden de volksnamen van de keep (*Fringilla montifringilla*) onder de loupe genomen. De keep is biologisch gezien van de familie van de vinken het meest verwant met de gewone vink; hij maakt als enige deel uit van hetzelfde geslacht. Het Standaardnederlandse woord *keep* wordt alleen gegeven in Noord-Brabant, in België is eenmaal *keper* geattesteerd, in Boom. De etymologie van *keep* is onbekend volgens de Nederlandse woordenboeken, maar een klanknabootsing van de roep, die nasaal kwekkend klinkt, ligt voor de hand. Van Oort schrijft “de lokroep klinkt als een scherp en langgerekt “kèèèp” en vormt vooral bij overtrekkende troepen een goed herkenningsteeken.” (1935: 172) en meer recent spreekt Dijksterhuis van de volgende ervaring “Vinken” beweert een Nederlandse vogelaar, wijzend op zo’n zwerm (trekvoegels; J.S.), “met kepen in de achterhoede.” Hoe hij dat weet? “Vinken zeggen tjup, kepen zeggen kep.” Ik vind de zang van zangvogels al zo moeilijk te onthouden, laat staan de roep. Maar deze vogelaar is dan ook één van Nederlands meest gerenommeerde veld-ornithologen.” (1998: 28). In de oostelijke helft van Noord-Brabant komt ook *keepvink* voor.

De roep van de keep blijkt ook bij de overige volksbenamingen van deze vogel het belangrijkste benoemingsmotief. De roep wordt vaker verklankt als *kweek* dan als *keep*; 20 tegen 87 opgaven op een totaal van 121. *Kweek* komt in de namen voor in samenstellingen met *-vink*, in nomina agentis op *-er* of *-aard* of alleen. In dat geval kan er sprake zijn van een onomatopée in zijn engste zin (zoals *koekoek*) of van een klanknabootsend nomen agentis (de stam van het werkwoord *kweken* “kwaken, huilen, aanhoudend eentonig praten”). De stam van het werkwoord kan een nomen agentis zijn, zoals blijkt uit een andere betekenis die *kweek* kan hebben: “luidruchtige vrouw”, en ook hetgeen het geluid voortbrengt, mag als nomen agentis aangeduid worden: *kweek* betekent ook “mond” (Swanenberg en Swanenberg 1996: 244). *Kweek*, *kweekvink*, *kweker* en *kwekaard* bestrijken gezamenlijk het hele Brabantse dialectgebied.

De resterende keepbenamingen zijn telkens maar door een of twee informanten opgegeven. *Oranjevink* en *bosvink* hebben als benoemingsmotief kleur en biotoop, de keep komt in tegenstelling tot de gewone vink vrijwel nooit in parken of tuinen en heeft als zodanig meer recht op de naam *bosvink* dan de gewone vink. De namen *trek-*, *noord-*, *turkse* - en *ardense vink* hebben allen betrekking op het trekgedrag van de keep, want bij ons is de keep alleen in de winter en tijdens de herfst- en voorjaarstrek te vinden, nooit als broedvogel. De verwijzing naar verre streken is een aanwijzing

dat de mens de keep als plotselinge immigrant niet wist te plaatsen en zich afvroeg waar deze vreemdelingen vandaan kwamen; vergelijk ook de Limburgse keepnamen *amerikaanse vink*, *noorse vink*, *ardense boekvink*, *kempische*, *russische*, *franse*, *spaanse* en *turkse boekvink*, en de Vlaamse keepnamen *duitse*, *turkse*, *noorse*, *oosterse*, *vreemde*, *winter-* en *zeevink* (ook een dergelijke ‘overzeese’ naam wijst op het zeldzaam of onregelmatig verschijnen van een vogelsoort; de voorgaande naam benoemt het seizoen waarin de keep verschijnt).

Zoals gezegd wordt aan de keep de naam *keep* alleen toegekend in Noord-Brabant, maar er komen bovendien geen samenstellingen voor met *keep* als determinatum. Samenstellingen met *vink* komen daarentegen wel veel voor als keepbenaming.

2.3. De sijs

Ook de sijs (*Carduelis spinus*) is een verwant van de vink, en opvallend is dat de sijs in tegenstelling tot de vink en de keep, nooit een naam krijgt die is samengesteld met *vink*. Van de 265 opgaven voor de sijs luiden er 242 *sijs* of *sijsje*. De andere benamingen werden allen door niet meer dan vier informanten opgegeven. Bij dit begrip is de heteronymie dus helemaal niet zo groot (wel in de Vlaamse dialecten waar volop gevarieerd wordt op een thema van Franse oorsprong: *tarin* werd *tarijn*, *tieriet*, *tierijn* of *tier*). Samenstellingen met *sijs* (*je*) zijn *berksijsje*, *elzensijs* (*je*) en *elssijs* (*je*). Dezelfde specificieerder vinden we terug in *elsvogel*, *elzenmannetje* en *elspier*, waarbij *pier* een oude variant op de persoonsnaam Pieter is (in de Vlaamse dialecten komen vogelnamen die zijn samengesteld met *-piet* of *-pier* vaker voor).

2.4. De barsijs

De barsijs (*Carduelis flammea*) krijgt 9 keer op 120 opgaven de term *sijs*. In 8 van die 9 gevallen wordt ook de sijs met die term benoemd; één invuller (voor Westerlo) had voor de barsijs *sijsje* en voor het sijsje *elsvogeltje*. In die 8 gevallen kan men veronderstellen dat *sijs* gebruikt wordt als generieke term, een hyperoniem waarmee verschillende sijsachtige vogels benoemd kunnen worden.

De barsijs krijgt verder een heel regiment secundaire benamingen (subcategoriserende morfologisch complexe termen), veelal samenstellingen met *sijs*. Het Standaardnederlandse *barsijs*, dat oorspronkelijk “barb-sijs” moet zijn geweest, is er één van. Het eerste element van deze naam is

denkelijk gevormd uit *barb*, dat we terugvinden in de vissennaam *barbeel*, die trouwens ook *barm* wordt genoemd (WNT). Het Oud-Hoogduits heeft *barbo* overgenomen uit het Latijn: *barbus*, *barba* “baard” (Van Wijk 1984: 34). In Limburgse dialecten heet de barmsijs dan ook nog *berpje*. Elders dissimileerde *barb* naar *barm*. Het zwarte sikje is het benoemingsmotief. De verklaring die Blok en ter Stege (1995) aandragen, dat het eerste element oorspronkelijk *barn*, “brandend”, zou betekenen, verwijzend naar de rode kleur aan de kop (zoals ook het geval is in de Latijnse naam *flammea*) is minder waarschijnlijk.

Het trekgedrag is een belangrijk benoemingsmotief; het leverde *noord-* en *oostersijs* op. Vreemd genoeg komt *noordsijs* alleen voor in Noord-Brabant en *oostersijs* alleen in Belgisch Brabant. Beide specificceerders kunnen ook zelfstandig de barmsijs benoemen (*noordje*, *oostertje*). Het rode voorhoofdje van de barmsijs gaf aanleiding tot *rood(kop)sijsje* en *paapsijs* en varianten. *Paapje* en *paapsijs* zijn de meest frequente woordtypen, welke voorkomen in de provincie Antwerpen en in westelijk Noord-Brabant. De dracht van priesters, met name het rode hoofddekseel van de kardinaal, moet daarbij de bron van de metafoor zijn (een *paap* is een katholieke geestelijke en het is tevens een scheldnaam voor rooms-katholieken).

Het WVD heeft *ardentje* getypeerd als *harduintje*, mogelijk als afleiding van het Latijnse *carduus* “distel”, waarvan het Nederlandse *kaarde* afkomstig is. Voor de -h- aan het woordbegin blijkt echter geen bewijs te zijn. In de Vlaamse dialecten zou de -h- sowieso niet worden uitgesproken, maar *ardentje* komt in het Brabantse dialectgebied ook voor zonder de -h- in het gebied waar de -h- wel zou worden uitgesproken (in dat gebied werd **harduintje* dus geen enkele maal opgetekend, maar wel *ardentje*). Er zijn twee andere etymologieën mogelijk: ten eerste zou men *ardentje* in verband kunnen brengen met de Ardennen, net als *arduin* in de betekenis van een soort steen (WNT). Het heeft dan hetzelfde benoemingsmotief als *oostersijs*, namelijk de vermeende plaats van herkomst van doortrekkende barmsijsen. Het kan dan ook in verband gebracht worden met *ardense vink*, een naam van de keep, die ook vanwege zijn trekgedrag zo heet. Een tweede mogelijkheid is een ontlening aan het Frans *ardent* “vlammend”. Dan is de term een verwijzing naar de rode kleur, zoals ook het geval is in de wetenschappelijke naam *flammea*. *Ardentje* zou dan een nominale ellips (Goossens 1989 en Kruijsen 1995: 24-26) kunnen zijn, bij een ontlening aan een Waalse woordgroep van het type **sizerin ardent* (de officiële Franse naam van de barmsijs heeft dezelfde structuur en hetzelfde benoemingsmotief, want die luidt *sizerin flammé*).

Het onderscheid in verschillende ondersoorten van de barmsijs komt tot uitdrukking in de namen *noors barmsijsje* (grote barmsijs), *bruin berksijsje* en *engels noordje* (kleine barmsijs), die werden opgegeven voor resp. Mechelen, Goirle en Breugel. Dat onderscheid houdt weer verband met o.m. grootte, kleur en trekgedrag, want in Brabant komen verschillende rassen voor; het gaat daarbij om de kleine barmsijs (*Carduelis flammea cabaret*), de Britse en Midden-Europese vorm, die hier zowel doortrekt als broedt, alsmede om de grote barmsijs (*C.f. flammea*), de Scandinavische vorm, die bij ons doortrekt of overwintert.

2.5. De kneu

De kneu (*Carduelis cannabina*) draagt vaak een primaire naam, een simplex ³, bijvoorbeeld *kneu*, *kneut*, *kneuter*, *knaver* of *knijper*. Het betreft typische ondoorzichtige oude termen (vgl. *vink*, *sijs*, *mus*, *zwaluw*, *lijster* enz.). De Standaardnederlandse naam *kneu* zelf zou wel eens een metanalyse uit *kneutje* (*kneut-je* begrepen als *kneu-tje*) kunnen zijn. Hierop kan althans het gegeven wijzen dat *kneut* veel gewoner is in Zuid-Nederlandse dialecten dan *kneu*. Het woordtype *kneuter* is duidelijk dé Brabantse naam, hetgeen Meertens (1971) al opmerkt (259 van de 500 data.). We vinden echter geen enkele bevestiging voor zijn bewering dat *kneut*, met enkele vocaalvarianten (*knuit*, *knot*, *knout*, *knut*) vooral in Oost-Noord-Brabant voorkomt. Het komt in onze data slechts driemaal voor, maar nooit in Nederland. De samenstelling *heikneuter* heeft de biotoop als benoemingsmotief en wordt 121 maal opgegeven ⁴. *Doorn* in het Oost-Noord-Brabantse *doornkneuter* verwijst naar struiken met doornen eraan (bramen en meidoorn bijvoorbeeld), waarin gebroed kan worden.

In het Land van Cuijk heet de kneu *heimauwerik* (het WNT schrijft *mourik*). De etymologie van *mauwerik* hangt mogelijk samen met het werkwoord *mauwen* (“onophoudelijk doorzeuren”, Swanenberg en Swanenberg 1996). Een alternatief is een afleiding van *moude* of *mouwe*, dat Verdam (1932) heeft voor “stuifzand, stof”, maar dat lijkt toch minder waarschijnlijk. Weijnen (1996: 132) zoekt de verklaring in een verwarring met *marik*, “Vlaamse gaai”, maar ook dat lijkt wat vergezocht.

³ Primaire namen benoemen basisniveaubegrippen, i.e. begrippen, die het meest in gesproken taal voorkomen en die het eerst geleerd worden door kinderen (Rosch 1978: 30: ‘basic level objects’).

⁴ De *pilkneuter* die Blok en Ter Stege (1995: 252) vermelden voor Oost-Noord-Brabant kunnen we helaas niet bevestigen. Het lijkt ons trouwens geen *kneuter* die gepild wordt (*pillen* voor “vetmesten”), zoals ze beweren, maar eerder een *kneuter* die zich in de Peel ophoudt.

Oudere bewijsplaatsen, zoals de namen *mauriken*, *mauwerken*, *mouwer* en *mouwerken* uit Kiliaen (1599: 7) s.v. *Acanthis* (bedoeld is de kneu), wijzen nog het meest op een nomen agentis-afleiding van een werkwoord *mauwen*. Semantisch gezien sluit het dan aan bij het Kleinbrabantse woordtype *mezelaar*, waarvan men vermoedt dat het samenhangt met *moezelen*, *muizelen*: “op de doedelzak of een ander instrument met eentonig geluid spelen” (WNT).

In enkele centraal-Zuid-Brabantse dialecten heet de kneu *mièvre*, hetgeen ontleend is aan het Frans: “lieftallige”. In de Frans- en West-Vlaamse dialecten vinden we het welluidende *frioen*, dat een oorspronkelijk klanknabootsende ontlening uit de Waalse dialecten is: “un diminutif du radical. onom. fri-, censé imiter son chant (ainsi que celui d’autres fringillidés)” (Boutier 1994: 138, *friyon*, *fi(y)on*). Het ondoorzichtige *patreel* uit het zuiden van Oost-Vlaanderen en enkele aangrenzende West-Vlaamse dorpen zou verwant kunnen zijn aan het Franse *pâtre*, dat “herder” betekent, waarbij de overdracht op grond van de habitat, de heide, plaats heeft gevonden. Het woordtype *herel* uit het zuidoosten van West-Vlaanderen betekent naast “kneu” ook “vlasstengel” en “deuntje” (De Bo 1873: 269 en 371).

De kneu krijgt een enkele keer ook een secundaire naam die met *vink* samengesteld is, namelijk *heivink*, *hennep-* of *kennepvink* (aan het zaad van dit gewas wordt ook gerefereerd door de specificerder van de wetenschappelijke benaming *cannabina*), *distelvink* en *vlasvink*, waarbij vooral het dieet van de kneu wordt benoemd. Dat is inderdaad een kenmerk waarin de kneu afwijkt van de vink; de kneu is immers onschadelijk voor de fruitteelt.

De geografische verdeling van de Brabantse volksnamen van de kneu laten een patroon zien dat we ook bij de vink zagen: Getelandse en Hagelandse dialecten hebben een afwijkende benaming (*knijper*) en dat geldt ook voor het Land van Cuijk (*heimauwerik*); de rest van het Brabantse dialectgebied heeft voornamelijk *kneuter* of *heikneuter*.

2.6. De frater

De Standaardnederlandse naam *frater* wordt maar tweemaal aan de frater (*Carduelis flavirostris*) gegeven door de informanten van het Woordenboek van de Brabantse Dialecten; als diminutief duikt hij nog 14 keer in de totale 54 gegevens op, waarbij het opmerkelijk is dat er maar eentje uit België komt (*keep* is zoals gezegd helemaal niet gegeven in België; de putter die niet in dit artikel aan de orde wordt gesteld, wordt in Belgisch Brabant

ook nooit *putter* genoemd, maar *distelvink*). Ook hier treedt de landsgrens weer op als woordgrens. Volgens Van Dale is *fratertje* klanknabootsend “blijkens de variant *frijtertje*”, maar de bewijskracht van het bestaan van een dergelijke variant ontgaat mij (als *kater* wel eens wordt uitgesproken als *kijter* maakt dat het toch nog geen onomatopee?)⁵. De frater is een helemaal bruine sijs en zijn verenkleed wordt in zijn naam vergeleken met het bruine kleed van een frater. Religieuze ambtsnamen vormen vaak een referentiekader voor metaforische verwijzingen in diernamen, zoals *pater* “meikever”, vanwege de bruine kleur, *paapje* “barmsijs”, vanwege de rode kleur aan de kop, *nonnetje* of *masoeur-tje* “huiszwaluw”, omdat hij zwart-wit is. Dat is een extra reden om *frater* als zo’n van origine metaforische benaming te beschouwen en niet als onomatopee. De voorkeur om een diminutivum te gebruiken in zulke gevallen komt aan de orde bij de bespreking van de volksnamen van de sijs in par.3.

De frater wordt veel benoemd door middel van samenstellingen met *kneuter* of verwante termen (vooral *steenknouter* of *-knijper*, 22 opgaven). Eenmaal heet hij *kneuter* zonder meer; die invuller noemde de kneu *heikneuter*. Zulke subcategoriserende samenstellingen wijzen er waarschijnlijk op dat de frater door de dialectspreker beschouwd wordt als een soort kneu (en biologisch gezien is hij ook nauw verwant aan de kneu).

2.7. De groenling

De groenling (*Carduelis chloris*) wordt maar door vier informanten *groenling* genoemd. Gangbare termen in Brabantse dialecten zijn *groensel* (36 opgaven op een totaal van 175), *vlasvink* (16 opgaven) en *groenvink* (44 opgaven). Daarbij moet worden aangetekend dat *groenvink* lang als officiële benaming heeft gegolden, hetgeen verklaart waarom het een woordtype is dat minder gebiedsspecifiek is, maar verspreid over het Brabantse dialectgebied voorkomt (Swanenberg 1997: 72-74). Het woordtype *groensel* is veel meer gebonden aan een bepaald gebied (in Noord-Brabant tussen Tilburg, ‘s-Hertogenbosch en Eindhoven en in het Zuid-Brabantse gebied). Naast *groensel* zijn er nog enkele, nog gebiedsspecifiekere, afleidingen met de kleur als benoemingsmotief: *groensel(d)er*, *groeniger(d)*, *groentje* (allen Oost-Noord-Brabants) en *groenseling* (St-Amands).

Het woordtype *moef* komt 16 maal voor, met name in de provincie

⁵ De officiële naam is frater (volgens de Naamlijst van de Europese broedvogels. Alfabetische lijst van de wetenschappelijke naam en van de namen in het Duits, Engels, Frans en Nederlands). Van Dale heeft alleen een ingang *fratertje*, s.v. frater wordt niet gerept van de vogelsoort.

Antwerpen. Volgens Joos (1900) is een *moef* een “dikke mens” en bij Cornelissen en Vervliet (1899-1903: 824) is een *moef* een onvriendelijk mens of een pruilier maar ook een geelgors (hetgeen we bij de namen van die vogel zullen verklaren). Waarschijnlijk is de persoonsbenaming de meest oorspronkelijke betekenis van *moef*, dat vervolgens ook vogels kon benoemen. Het plumpe uiterlijk, de grote bek en de zang (die nasaal klinkt en daarom als zeurderig kan worden ervaren) kunnen het aanknopingspunt voor de overdracht van de naam geweest zijn. Behalve *moef* deelt de groenling ook andere namen zoals *geelaard* met de geelgors, hetgeen in de volgende paragraaf aan de orde komt.

Bonenzetter (Oirschot) is een interessante benaming, vanwege het bijzondere benoemingsmotief: het tijdstip waarop de groenling begint te zingen wordt in verband gebracht met agrarische werkzaamheden die in dezelfde tijd uitgevoerd moeten worden.

2.8. De geelgors

De geelgors (*Emberiza citrinella*) maakt als enige van de hier behandelde vogelsoorten geen deel uit van de familie van de vinken; gorzen lijken echter wel veel op vinken. De voornaamste reden om de Brabantse volksnamen van de geelgors hier toch ten tonele te voeren, is dat er veel overlapping bestaat in de benoeming van de groenling en de geelgors. Een aantal benamingen lijken beide vogels te kunnen beduiden, maar hoogst zelden gebeurt dat door dezelfde informanten, zodat er van eenvoudige verwarring toch geen sprake lijkt te zijn.

Geen enkele keer wordt de geelgors (*Emberiza citrinella*) met de generieke term *gors* benoemd. Die term komt enkel voor met de specificieerder *geel* erbij (15 van de 206 opgaven). Het woordtype *schrijver*, dat refereert aan de bekraste eitjes, is de meest frequente Brabantse term voor de geelgors (100 opgaven, als *schrijverd* en *schrijverik* meegerekend worden). Er wordt ook veelvuldig samengesteld met *schrijver*. De geelgors heet *gele schrijver*, eventueel om hem te onderscheiden van andere gorzen, zoals de *grijze* of *groene schrijver* (zoals de grauwe gors in Gemert wordt genoemd). *Kantschrijver* heet hij vanwege zijn voorkeur om nesten te bouwen tegen de zijkanten van droge sloten en greppels. *Pennenschrijver* wordt door Hoeufft (1836: 460) verklaard als “een vogeltje welks eijeren gemarmerd of als met eene pen beschreven zijn”. *Penningschrijver* zal daar een volksetymologische variant op zijn. Een *plek* in *plekschrijver* is de akker of het veld waarop de geelgors gewoonlijk te vinden is (Hoeufft: 466). In een deel van de Limburgse dialecten is *gors* wel een dialectterm. In het oosten van

Nederlands Limburg wordt vaak *geelgors* gegeven en komen ook verwante termen, te weten *geelgeuts*, *geelgol*, *geelgargol*, *geelgierst*, *geeljierts*, *gele wiert*, *geelgens* en *geelgloor*, voor, maar daarbuiten bijna nooit. De westelijke tegenhanger wordt gevormd door *gele schrijver*, *gele schrijverd* en *gele schrijverik*. Zij komen behoudens een enkele uitzondering in Limburg (met name in het noorden van het Kleverlandse gebied) alleen ten westen van de Maas voor.

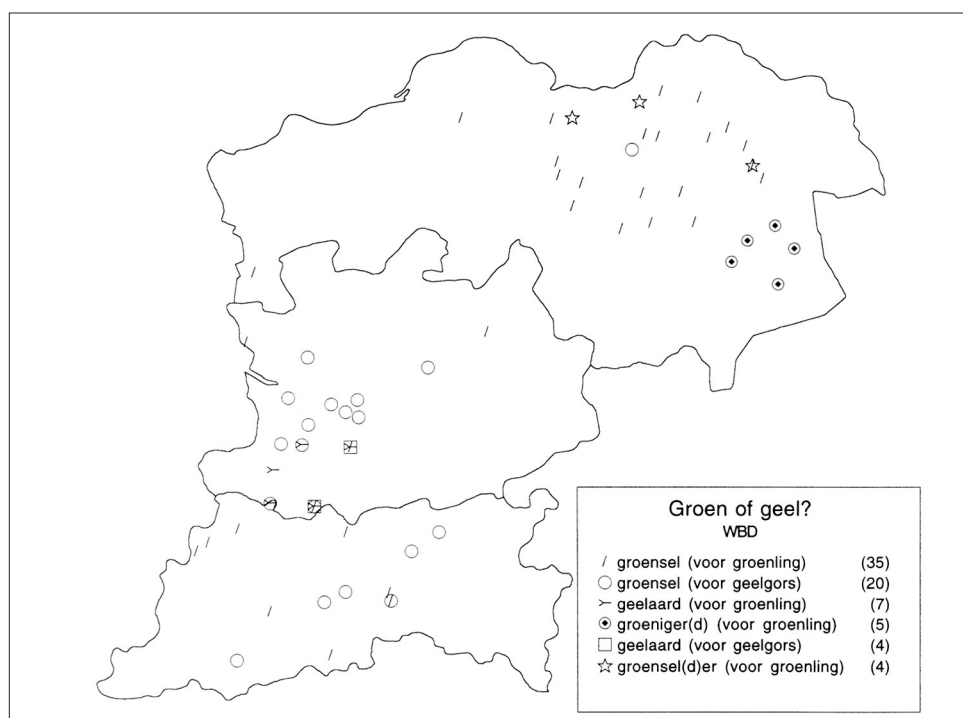
De afleiding *geelaard* is een naam die in de lokale woordenboeken tot veel verwarring heeft geleid. Men schijnt niet te weten of het woord een groenling of een geelgors aanduidt. De verwarring komt vooral tot uitdrukking in Cornelissen en Vervliet (1899-1903). Daar wordt de *geelaard* “groenvink, geelgors” genoemd, de *moef* “geelgors” en de *schrijver* “groenling”. De laatste twee namen zijn in genoemde betekenis unica, de enquêtegegevens laten er geen twijfel over bestaan dat de *schrijver* de geelgors is en de *moef* de groenling. Over *groensel* en *geelaard* zijn de invullers echter minder zeker, die namen schijnen wel voor beide vogels in gebruik te zijn. Het lijkt wel of de vogelnamen hier aan partnerruil gedaan hebben en aan een ander begrip gekoppeld worden. Claes (1904: 121) noemt *korenvos* voor de “groene vlasvink (“groenling” J.S.), fr. bruant (“gors” J.S.)” in de Hagelandse dialecten, zodat we ook hier een verwarrende betekenisomschrijving aantreffen. De invuller van Wommelgem vermeldt dat de geelgors *schrijver* heet als men het nest vindt; anders heet deze vogel een *groensel*. De groenling noemt hij *moef*.

De naam *geelaard* lijkt van origine het meest toepasselijk voor de geelgors, de groenling is duidelijk groen gekleurd, en men moet goed kijken om er gele veren aan te ontdekken. Voor *groensel* is het precies omgekeerd, dit moet van origine een groenling-naam zijn, want aan een geelgors zit vrijwel geen enkel groen veertje. Merk trouwens op dat *groensel* en *geelaard* wel voor beide vogels gebruikt worden, maar andere namen met de kleur als benoemingsmotief zoals *groenling* en *groenvink* komen niet bij de geelgors voor en *geelgors* of *gele schrijver* niet bij de groenling. Wel doen *geelvink* en *gele kneuter* enerzijds en *groeniger* en *groenseling* anderzijds mee aan de partnerruil, ook die vier kunnen zowel geelgors als groenling aanduiden.

Op de kaart op de volgende pagina is goed te zien dat de overlapping van “gele” en “groene” namen het meest geconcentreerd is in een gebiedje in het zuidwesten van de provincie Antwerpen (Mechelen, Lier, Tisselt en Kontich).

Wanneer we kunnen verklaren hoe één van beide benamingen overgedragen is van de ene vogel op de andere, is het te voorspellen dat ook een transfer in

andere richting mogelijk is. Dat komt namelijk vaker voor; de mezen en de heggenmus delen een aantal Brabantse namen waarvan bijv. *blauwleggertje* primair de heggenmus benoemt maar bijv. *koolmees* primair een mezensoort benoemt (Swanenberg 2000: 155-159 en 165-179). Dus wanneer bijvoorbeeld *groensel* op een of andere manier eerst van groenling naar geelgors overging, is het daarna niet zo onvoorstelbaar meer dat *geelaard* van geelgors naar groenling overging en zo de omgekeerde weg heeft afgelegd. Wanneer dialectsprekers in een overgangsgebied (dat zou dan het zuidwesten van de provincie Antwerpen zijn, de streek van Mechelen en Lier) één woord voor twee vogels leren gebruiken kunnen ook andere woorden die oorspronkelijk één van die vogels aanduidden, ruimere toepasbaarheid krijgen. Goossens geeft een voorbeeld van de wilde wikke: grote wikkesoorten heten in Limburg *wikken* of *krukken*, de tengere vierzaadwikke heet *grij*, *rij* of *rijf* (tesamen genomen onder het type *(ge)rij(ve)*). In Haspengouw en Nederlands Limburg komen gebieden voor waar de generieke term zowel *wikken*, *krukken* als *(ge)rij(ve)* luidt. Zo kan bijvoorbeeld *wikken*, oorspronkelijk voor de grotere wikke, vervolgens ook vierzaadwikke aanduiden en kan bijvoorbeeld *rijf* andersom naast vierzaadwikke nu ook grotere wikke aanduiden (Goossens 1964: 25). In een ander voor-

beeld (Goossens 1964: 20) betekent *averuis* in sommige dorpen “herik” en *zennep* betekent dan “knopherik”, terwijl in een aangrenzend gebiedje *averuis* de knopherik benoemt, waarbij dan *herik* de herik aanduidt.

Het idee is nu dat de geelgors een naam had die niet langer doorzichtig was in de taalgemeenschap en daardoor onderhevig was aan volksetymologie en dat daarnaast de groenling *groensel* heette. Doordat die naam van de geelgors voldoende leek op *groensel* kon overdracht door volksetymologie optreden: de naam van de geelgors werd verward met *groensel*, waardoor deze, wel doorzichtige, naam werd overgedragen op de geelgors en de oorspronkelijke verdrong.

Dan is het natuurlijk de vraag hoe die oorspronkelijke naam van de geelgors dan wel luidde, want van zijn bestaan vinden we geen bewijzen in de Brabantse dialecten. In de Vlaamse dialecten kunnen we echter wel een spoor vinden van die oorspronkelijke naam. Daar vinden we een hele reeks volksnamen voor de geelgors, die blijk geven van een fikse dosis volksetymologie, en dat is vaak een teken van het bestaan van een oorspronkelijke vogelnaam die niet meer werd begrepen en vervolgens geherinterpreteerd werd.

Zo zijn daar *aardgroensel* (ook in enige Brabantse dialecten op de grens met Oost-Vlaanderen, *aard* verwijst waarschijnlijk naar het broeden op de grond), *aardronsel*, *erfgroensel*, *erfronsel*, *aardentronsel*, *groenseling* (ook in een Brabants dialect op de grens met Oost-Vlaanderen), *grons*, *gruiselaar*, *verfronsel*, *votronsel*, *grasgroensel*, *trunten*, al of niet met de toevoeging *gele*⁶. Een aantal van deze namen vinden we in de Vlaamse dialecten ook bij de groenling. Het zijn allemaal namen uit Oost-Vlaanderen en het verspreidingsgebied grenst aan Brabant. De woordtypen *aardentronsel*, *votronsel* en *trunten* geven aanleiding om een stam *tront* of *trons* aan te nemen, die verwant zou zijn met Middelnederlands *drensen*, *drenten* “kniezen, drenzen”; *drenten* betekent ook “opzwellen” en hangt samen met Middelnederduits *trunt* “rond”. Het benoemingsmotief kan dan het zeurderige liedje van de geelgors of de bolronde vorm zijn. Dat doet denken aan de twee verschillende betekenissen van *moef*: “dikke mens” en “pruiler”. Van Den Heede neemt *ronsel* als uitgangspunt voor *aardronsel*, dat via *ronselen* “knorren van varkens” is afgeleid van *ronsen* “knorrend, gonzend of brommend geluid voortbrengen” (1996: 25). De andere varianten,

⁶ Van Den Heede noemt *gele verfronsel* een volksetymologische vorm bij *gele erfronsel*. Die zal dan veroorzaakt zijn doordat in dit gebied de oude vorm van *geel*, *geluwe* of *geelve*, nog wordt gebezigd: de vorm is dan *geelve erfronsel*, dat werd geherinterpreteerd tot *gele verfronsel*.

die dichter bij het hier voor het voetlicht gebrachte *groensel* zitten, worden door haar verklaard met de werkwoorden *gronsen*, een synoniem van *ronsen* (zie ook De Bo 1873: 344 en 824 “knorren, snorken, grommen, mompelen, neuzelen”), en *gruizelen* “mummelen, mompelen”. Die woordtypen zijn ongetwijfeld verwant aan de Middelnederlandse woorden *grongereren* en *grunselen* “grommen, brullen” (Verdam 1932). De oorspronkelijke benaming van de geelgors waarover we hierboven spraken zou dan klanknabootsend van aard zijn en zoiets betekenen als “knorrend, gonzend of brommend geluid voortbrengen” of “mummelen”; ze verwijzen dus naar de eentonige ‘zoemende’ zang. De vormen die er nu nog van te vinden zijn in Oost-Vlaanderen luiden *grons* en *gruiselaar*. Het woord staat dan dicht bij *gors*, dat ook klanknabootsend is en mogelijk samenhangt met *garren* “snateren”. Die oorspronkelijke naam die is afgeleid van de klanknabootsende woorden *grunselen* en *gronsen*, bijv. *grunsel*, *grons* of **gronser*, is door homonymische beïnvloeding naar de groenlingnaam *groensel* overgegaan⁷. Bij de Vlaamse benamingen voor de groenling vinden we een duidelijke bevestiging van deze veronderstelling: de groenling heet *groenselaar* én *grunselaar*, in het noorden van Oost-Vlaanderen niet ver van de grens met Brabant.

3. Resultaten en conclusies

De acht begrippen, die in dit artikel werden behandeld, laten allemaal een behoorlijke heteronymie zien; alleen voor de *sijs* zijn er in Brabantse dialecten weinig volksnamen in zwang (die wordt bijna overal *sijs(je)* genoemd). Lexicale variatie komt o.m. voort uit twee benoemingsprincipes (zie ook Swanenberg 2000: 199-209). Ten eerste wordt er een principe gehanteerd dat gelijkenis uitdrukt. De geelgors wordt vergeleken met een *schrijver*, omdat die vogel eitjes legt die er bekrast uit zien. Een benaming van dit type is van origine een metafoor. Andere voorbeelden die de revue passeerden zijn *moef* en *paapje*.

Ten tweede is er een principe werkzaam dat wil duidelijk maken dat de referent van een benaming deel uit maakt van een bepaalde groep, het geeft dus lidmaatschap van een categorie aan. Primaire namen van het type *vink* en woordgroepen of samenstellingen daarmee, zoals *kweekvink*, voor de

⁷ Brok (1991: 241) geeft als voorbeeld van dit proces van homonymische beïnvloeding het gegeven dat de muurbloem (*erysimum cheiri*) in sommige dialecten *vlier* (van *violier*, zoals de oude officiële naam van de muurbloem luidt) genoemd wordt, waardoor er beïnvloeding ontstaat door *vlier* (de boom *sambucus nigra* die verder in niets op de muurbloem schijnt overeen te komen), waarna andere namen, zoals *eulenteul*, van de vlierboom op de muurbloem overgaan.

keep, zijn veruit de meest voorkomende benamingstypen. In een secundaire naam zoals *kweekvink* wordt in het determinatum aangegeven dat de referent tot een categorie behoort (bijv. de familie van de vinken); maar er zijn uitzonderingen, want een *zeehond* is niet een soort hond. In dat geval is het eerste principe, dat op gelijkenis gebaseerd is, aan de orde: een zeehond doet op een of andere wijze denken aan een hond.

De vink krijgt heel vaak de naam *vink*: van 779 opgaven voor het Brabantse dialectgebied zijn er 474 van het type *vink*. Deze term is zowel in gebruik om de vogel in kwestie, de gewone vink, aan te duiden als de gehele groep van vinkensoorten. Zo'n term wordt wel een "autohyponiem" (Brok 1995: 3) genoemd, want hij is hyponiem en hyperoniem tegelijk. Een autohyponiem kan zowel de hele generieke categorie benoemen als een specifieke subcategorie, waarbij het dan meesttijds de meest preponderante subcategorie betreft. Zowel in het Standaardnederlands als in de Brabantse dialecten is de naam *botvink* ook een gangbare term voor de vink (met 215 opgaven). In tegenstelling tot de etnobiologische nomenclatuur is het eigenlijk in het Standaardnederlands gebruikelijker om een secundaire naam voor een subcategorie, i.c. een vogelsoort, te hanteren (*veldleeuwerik*, *zanglijster*, *koolmees*, *huismus*, *boerenzwaluw*) en primaire namen voor families en geslachten (*leeuwerik*, *lijster*, *mees*, *mus*, *swaluw*) te reserveren, tenzij een geslacht maar één vertegenwoordiger heeft (*spreeuw*, *koekoek*, *wielewaal*). Op dit patroon vormt de vink een uitzondering omdat er meerdere soorten vinken zijn en *botvink* als enige officiële naam consistent zou zijn geweest. Mogelijk is deze uitzonderlijke situatie er de oorzaak van dat *vink* als primaire naam voor andere vogels maar één keer werd opgegeven (voor de zeldzame en weinig bekende appelvink), terwijl *leeuwerik*, *swaluw*, *mus* en *lijster* veel verspreider over verschillende soorten te vinden zijn (zo is *leeuwerik* een volksnaam nu eens voor de veldleeuwerik, dan weer voor de boomleeuwerik of voor de kuifleeuwerik, waarbij de referenten variëren van dialect tot dialect; zie Swanenberg 2000: 46-55). Van Dale heeft voor *vink* de specifieke betekenis opgenomen ("de gewone vink, *fringilla coelebs*"), maar heeft als tweede betekenis wel de generieke opgenomen: "(in 't mv.) naam voor de familie (*Fringillidae*) waartoe deze vogel behoort". Merk op dat er een duidelijk verschil is met de betekenisomschrijving van *leeuwerik*: "naam voor vogels van het geslacht *alauda*, m.n. de veldleeuwerik".

Behalve deze twee principes zijn er nog twee factoren aan te wijzen die samenhangen met lexicale variatie. Ten eerste drukt ieder heteroniem een andere betekenseigenschap uit, m.a.w. er liggen telkens andere benoemingsmotieven ten grondslag aan de verschillende vogelnamen. De

benoemingsmotieven kunnen als volgt worden gecategoriseerd:

1. geluid: zang en roep
2. kleur: van veren of lichaamsdelen
3. grootte: van het dier in zijn geheel of van een lichaamsdeel
4. leefomgeving
5. gedrag: foerageren, broeden, wegtrekken

De verschillende soorten vinken kunnen immers naar hun zang (*suskewiet*) of naar hun roep (*kweekvink*) worden genoemd, naar de kleur van hun verenkleed (*groenigerd*), naar hun leefomgeving (*bosvink*), naar hun voedsel (*vlavink*), naar hun broedsel (*schrijver*), naar het feit dat ze trekvogel zijn (*trekvink*), naar de daarmee verband houdende tijd van verschijnen (*wintervink*) en de daar weer mee verband houdende agrarische verrichtingen (*bonenzetter*).

De tweede factor bestaat uit de verschillende morfologische processen die in werking treden bij de benoeming. Een aantal van de begrippen die hier behandeld werden, wordt vaak benoemd met samenstellingen of collocaties met als grondwoord *vink* (bijv. *bosvink*), dat zelf als primaire naam de gewone vink benoemt. Daarnaast hebben we onomatopeeën (*suskewiet*) gevonden, maar ook andere klanknabootsende of -omschrijvende woorden (bijv. nomen agentis-afleidingen zoals *kweker*, *kwekkaard* en *mauwerik* en samenstellingen zoals *kweekvink*). Ook een adjectivum dat kleur aanduidt kan in een nominale afleiding voorkomen: *geelaard*, *groenigerd* en *groensel*, maar ook dan is samenstelling mogelijk: *groenvink*, *oranjevink* enz. Ontleningen aan het Frans ontbreken ook in dit kader niet in de Zuid-Nederlandse dialecten: *mièvre*, *tierijn*, *frioen* en waarschijnlijk ook *ardentje*.

De *sijs* wordt veel vaker *sijsje* dan *sijs* genoemd. Deze voorkeur voor het diminutivum in vogelnamen komt slechts in beperkte gevallen voor. We kennen deze voorkeur ook van het roodborstje en het winterkoninkje, en ook de Brabantse volksnamen van de staartmees zijn grotendeels diminutiva (bijv. *ossenkopje*, *ossenbolletje* en *langstaartje*; zie Swanenberg 2000: 176-179). In eerste instantie zou men kunnen zeggen dat de kleinere vogels veel diminutiva krijgen, want het winterkoninkje, het roodborstje en de staartmees horen tot de kleinste vogelsoorten, maar de *sijs* is even groot als de putter, die door dezelfde Brabantse informanten vrijwel nooit wordt benoemd met behulp van een verkleinwoord.

Het gaat hier om een expliciterend diminutivum: een *sijsje* is voor de taalgebruiker niet kleiner dan een *sijs*. Het gebruik van het achtervoegsel

noemt men in een dergelijk geval tautologisch. De keus voor een expliciterend diminutivum wordt veroorzaakt door een ‘metaforische’ gedachte “klein is mooi en lief” (Bakema et al. 1993: 122-124). Het diminutivum heeft dus tevens een evaluerende betekenistoepassing: omdat de *sijs* wordt geapprecieerd, als klein dus mooi, lief vogeltje, benoemt men hem graag met een verkleinwoord. In andere gevallen kan de expliciterende betekenistoepassing gepaard gaan met een andere evaluerende betekenistoepassing: *nonnetje* (“huiszwaluw”, *non* komt niet voor) en *schrijvertje* (“geelgors”, *schrijver* is frequenter dan zijn verkleinwoord) zijn personificaties die enigszins afgezwakt, gerelativeerd worden door het diminutief-suffix. Er zijn dus duidelijke verklaringen aan te dragen voor de voorkeur voor het gebruik van diminutiva bij bepaalde vogelbenamingen. Bovendien blijkt dat diminutiva in lexicografisch werk niet zonder meer geschaard kunnen worden bij hun correlaten, omdat er verschil in betekenis kan zijn. Woordenboeken laten die betekenisverschillen vaak achterwege en Van Dale bijv. is niet consequent in de behandeling van diminutiva in diernamen: *fratertje* is wel opgenomen als vogelnaam, maar *frater* niet en *sijs* is wel een ingang, maar *sijsje* weer niet.

Frater wordt door de Nederlandse woordenboeken klanknabootsend genoemd, maar een metafoor op grond van de bruine kleur lijkt meer voor de hand te liggen. Vanwege zijn rode voorhoofdje heet de barmsijs vaak *paapje* en dat is een verwijzing naar een rooms-katholieke geestelijke. De benoeming van de groenling en de geelgors vertoont veel overlapping. In paragraaf 2.8 is gesteld dat homonymische beïnvloeding hiervan de oorzaak kan zijn. De *keep* heeft een Standaardnederlandse naam waarvan de etymologie duister heet te zijn, maar in paragraaf 2.2 is aannemelijk gemaakt dat het een klanknabootsing van de roep betreft en dat het dus om een onomatopée gaat.

Bibliografie

- BAKEMA, P., P. DEFOUR EN D. GEERAERTS
1993 “De semantische structuur van het diminutief”, in: *Forum der Letteren* 34, blz. 121-137.
- BELEMANS, R., J. KRUIJSEN, J. VAN KEYMEULEN
1998 “Gebiedsindeling van de zuidelijk-Nederlandse dialecten” in: *Taal en tongval* 50, blz. 26-42.
- BLOK, H. EN H. TER STEGE
1995 *De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis*. Leidschendam en Waalre.
- BO, L. DE
1873 *Westvlaamsch Idioticon*, heruitgegeven door J. Samyn (1892). Gent.
- BOUTIER, M. G.
1994 *Atlas Linguistique de la Wallonie. La terre, les plantes et les animaux (Tome 8)*. Luik.
- BROK, H.
1991 *Enkele bloemnamen in de Nederlandse dialecten. Etnobotanische nomenclatuur in het Nederlandse taalgebied*. Amsterdam.
1995 “Lexicale differentiatie bij sexe- en leeftijdsgebonden diernamen in de Nederlandse dialecten”, in: *Taal en Tongval* 47, blz. 3-30.
- CASPERS, T. ET AL.
1996 *Natuur in Noord-Brabant. Twee eeuwen plant en dier*. Haaren.
- CLAES, D.
1904 *Bijvoegsel aan de Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon*. Gent.
- CORNELISSEN, J.
1936 *Idioticon van het Antwerpsch dialect. Bijvoegsel*. Turnhout.
- CORNELISSEN, P. J. EN J.B. VERVLIIET
1899-1903 *Idioticon van het Antwerpsch dialect. (Stad Antwerpen en Antwerpsche Kempen)*. Gent.
1906 *Idioticon van het Antwerpsch dialect. (Stad Antwerpen en Antwerpsche Kempen). Aanhangsel*. Gent.
- DALE VAN
1992 *Groot Woordenboek der Nederlandse taal*. 12e druk. Utrecht en Antwerpen.
- DIJKSTERHUIS, K.
1998 “De hemel duister van vogels”, in: *Vogels. Tweemaandelijks tijdschrift voor vogelbescherming* 5, blz. 28-31. Zeist.
- ELEMANS, J. H. A.
1958 *Woord en wereld van de boer, een monografie over het dialect van Huisseling*. Utrecht en Antwerpen.
- GOEMANS, L.
1936-54 *Leuvensch Taaleigen. Woordenboek*. Brussel en Tongeren.

- GOOSSENS, J.
1964 “Enkel- en veelt toepasselijkheid van betekenaars op de taalkaart”, in: *Taalgeografie en semantiek. Bijdragen en mededelingen der Dialectencommissie van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam* 28. Amsterdam.
- 1989 “Woordgeografie van nominale ellipsen bij taalcontacten”, in: *Mededelingen van de vereniging voor Limburgse dialect- en naamkunde* 50. Hasselt.
- HEEDE, V. VAN DEN
1996 “Dialectbenamingen voor de geelgors” in: *WVD-contact* 10, blz. 24-28. Gent.
- HOEUFFT, J. H.
1836 *Proeve van Bredaasch Taal-eigen, of lijst van eenige in de stad en den lande van Breda gebruikelijke en in sommige oorden van ons vaderland min gewone woorden en spreekwijzen*. Breda.
- JOOS, A.
1900 *Waasch Idioticon*. Gent en St-Niklaas.
- KILIAEN, C.
1599 *Synonymia Latino-Teutonica (ex Etymologico C. Kiliani deprompta). Latijnsch-Nederlandsch Woordenboek der XVIIe eeuw*, uitgegeven door E. Spanoghe en J. Vercoullie (1889-1902). Gent, Antwerpen en ‘s-Gravenhage.
- KLUGE, F.
1975 *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 21e druk, uitgegeven door W. Mitzka. Berlijn en New York.
- KNOL, W. C. EN H. SMID
z. j. (ca. 1989) *Naamlijst van de Europese broedvogels. Alfabetische lijst van de wetenschappelijke naam en van de namen in het Duits, Engels, Frans en Nederlands*. Zeist.
- KRUIJSEN, J.
1995 *Geografische patronen in taalcontact. Romaans leengoed in de Limburgse dialecten van Haspengouw*. Amsterdam.
- MEERTENS, P. J.
1971 “Vogelnamen. IV. De Kneu”, in: *Taal en Tongval* 23, blz. 112-120.
- OORT, E. D. VAN
1922-35 *De vogels van Nederland*. (5 delen). ‘s-Gravenhage.
- ROSCH, E.
1978 “Principles of categorization”, in: E. Rosch en B.B. Lloyd (eds.), *Cognition and categorization*. Hillsdale.
- SUOLAHTI, H.
1909 *Die Deutschen Vogelnamen. Eine wortgeschichtliche Untersuchung*. Strassburg.
- SWAINSON, C.
1886 *The folk lore and provincial names of British birds*. Londen.
- SWANENBERG, C. EN J. SWANENBERG
1996 *Eige grèij. ‘n Meerijs woordenboek*. Enschede.

Jos Swanenberg

SWANENBERG, J.

- 1997 “Een onderzoek naar de regels van volksnaamgeving, getoetst aan enkele vogelnamen in Zuidnederlandse dialecten”, in: *Taal en Tongval* 49, blz. 61-84.
- 2000 *Lexicale variatie cognitief-semantisch benaderd. Over het benoemen van vogels in Zuid-Nederlandse dialecten*. Dissertatie Nijmegen.

VERDAM, J.

- 1932 *Middelnederlandsch handwoordenboek*. ‘s-Gravenhage.

WBD

- 1967 *Woordenboek van de Brabantse Dialecten*, (verschijnt in delen en afleveringen). Assen.

WEIJNEN, A. A.

- 1996 *Etymologisch dialectwoordenboek*. Assen.

WIJK, N. VAN

- 1984 *Franck's etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal*. Met een supplement van Van Haeringen. Leiden.

WLD

- 1983 *Woordenboek van de Limburgse Dialecten*, (verschijnt in delen en afleveringen). Assen.

WNT

- 1882-1998 *Woordenboek der Nederlandsche taal*. ‘s-Gravenhage en Leiden.

WVD

- 1979 *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten*, (verschijnt in delen en afleveringen). Tongeren.